

МУЗЕЙНИЙ ВІСНИК

6 * 2006

Добрянський В.В.

**ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ АТРИБУЦІЇ ВОГНЕПАЛЬНОЇ І ХОЛОДНОЇ ЗБРОЇ
ВІЛЬНЯНСЬКОГО МУЗЕЮ**

Нещодавно в експозиції Вільнянського краєзнавчого музею з'явилося кілька нових цікавих експонатів, знайдених на території району, що належать до основних зразків зброї двох світових воєн і Української революції 1917 – 1920 років [1, с. 2].

У залі «Українська революція 1917 – 1920 рр.» представлена зброя, яка своєю різноманітністю цілком відповідає озброєнню «Партизанско-Повстанческой Украинской Армии» батька Махна (Нестора Міхненка). Як відомо, у 1918 році махновці на території Вільнянщини (поблизу Софіївки) мали зіткнення з австрійськими військами фельдмар-

шала барона Е. Бьом-Ермолі (а пізніше — генерала піхоти А. Крауса) [2, с. 27]. Отже, цілком ймовірно, що вони могли бути озброєні трофейними гвинтівками системи Манліхер. Але представлений в експозиції музею Манліхер, нажаль, не австрійський. Це видно з нехарактерної для п'ятизарядних австрійських Манліхерів М1895 форми затвору [3, с. 509]. Швидше за все, це голандський (нідерландський) Манліхер (зразка) 1895 р., скопійований з австрійських 8 мм Манліхерів. Проте, не виключено, що наш музейний експонат може бути і більш пізнім у часі, наприклад, угорським варіантом знаменитої системи Фердинанда Манліхера. Така невизначеність пояснюється поганим станом і фрагментарністю музейної рушниці, дерев'яні частини якої (ложе, приклад) зовсім відсутні, а дульна частина сильно деформована.

У сусідньому залі «Початок ХХ століття» теж сталися зміни: у розділі «Перша світова війна» додалася нова рушниця — російська трьохлінійна гвинтівка Мосіна зразка 1891/1910 рр [3, с. 525]. Ця п'ятизарядна рушниця калібру 7,62 мм була основним суперником австрійських Манліхерів та німецьких Маузерів на фронтах Першої світової війни (1914 — 1918). До речі, гвинтівка Мосіна так само, як і Манліхер М1895 та Маузер (М) 98 належить до класу так званих «магазинних» рушниць ручного перезарядження з подовжено-ковзаючим затвором і також протрималася на озброєнні до закінчення Другої світової війни (1939 — 1945) [4, с. 143]. Магазин музейної трьохлінійки, розрахований на п'ять рушничних патронів 7,62 x 54 зразка 1908 року, нажаль, не зберігся [5, с. 28]. Зате дуже добре збереглася головна особливість цієї моделі — прицільна рамка Коновалова, що з'явилася під час модифікації 1910 року. Люфа та затвор музейної трьохлінійки Мосіна знаходяться в цілому у задовільному стані.

А от фрагмент іншої рушниці з експозиції Вільнянського музею дуже важко атрибутивати, оскільки не збереглася навіть її казенна частина. Але з того, що лишилося від рушниці (частина затвору, приклад американського типу) можна зробити висновок, що даний зразок вогнепальної зброї колись, ймовірно, являв собою мисливську рушницю ричажної системи (хоча абсолютної впевненості у цьому немає) на кшталт Вінчестерів 1860-х років чи Мартіні-Генрі 1870-х — 1880-х рр. і був виготовлений швидше за все у США. Головною особливістю таких рушниць був ричаг (скоба), завдяки якому відбувався процес перезарядження рушниці. В Америці і сьогодні використовують мисливські рушниці такої системи. Вочевидь у цій досить консервативній країні і сьогодні діє принцип «Все нове, це добре забуте старе». Бо інакше дуже важко знайти пояснення до того, що в такій могутній індустріальній світовій державі і досі великим попитом користуються копії архаїчного пістолету Кольт М1911А1, котрий стояв на озброєнні флоту, авіації та армії США ще у 1920-х — 1980-х рр. [6, с. 514]. Але повернемося до нашої рушниці. На рубежі ХІХ — ХХ ст. багато мисливських рушниць фірми «Вінчестер», як ричажних, так і помпових закуповувалося мисливцями Російської імперії. Тож виявлення нашого експонату на території Вільнянського району зовсім не випадкове. Селянські маси, котрі склали ядро Махновської армії, не маючи на руках табельної військової зброї широко використовували мисливську зброю.

Цікавим і дуже рідкісним експонатом Вільнянського музею можна вважати знайдений підлітками на околиці міста (Вільнянська) револьвер першої половини ХХ ст. Це військовий шестизарядний револьвер системи «Сміт енд Вессон» — М1916 38 калібру (9 мм). Набої до нього являли собою патрони 9 x 29 і були розроблені американською фірмою «Сміт енд Вессон» ще у 1902 році. Патрон 9 x 29 і сьогодні дуже поширений, як основний боеприпас для компактних револьверів. Куля його вагою 10,74 г, має сферичної форми голівку, а гільза циліндрична латунна з проточкою і виступаючим фланцем біля дна по зовнішній поверхні [7, с. 62]. Щодо самого револьвера, то він має переломну рамку з автоматичним видаленням усіх стріляних гільз при допомозі екстрактора.

Револьвер М1916 під час Першої світової війни масово виготовляли іспанські фірми для потреб Італії, Великої Британії та Румунії.

Поруч із револьвером можна побачити фрагменти російського станкового кулемету Максим зразка 1910 року. Річ йде про ребристий кожух і захисний щиток. Кулемет Максим широко застосовувався як махновцями, так і червоноармійцями. Судячи з форми кожуху та з відсутності в його верхній центральній частині отвору для наповнення водою, можна припустити, що музейний кулемет був виготовлений, ще до модифікацій 1930-х – 1940-х років.

Свою назву кулемет Максим отримав від імені американського інженера Хайрема Максима, який став його творцем. На Заході прийнято вважати, що Хайрем Максим створив перший кулемет, котрий працював на віддачі порохових газів (1880-ті – 1890-ті роки). Кулемет Максим зразка 1910 року належав до категорії станкових кулеметів, оснащених кожухами з водяним охолодженням. Подача набоїв до кулемета відбувалася при допомозі гнучкої стрічки, розрахованої на 250 рушничних патронів 7,62 x 54. Скорострільність Максима була стандартною для кулеметів такого класу – 600 пострілів за хвилину.

Проте дуже суттєвим недоліком Максимів лишалося водяне охолодження. Відсутність води робила таку зброю неефективною. Через це Максим значно поступався кулеметам з повітряним охолодженням, котрі в міжвоєнний період фактично витіснили з ужитку кулемети з водяним охолодженням. Але незважаючи на це, кулемет Максим використовувався радянськими бійцями до кінця Другої світової війни.

До речі, Максим був одним з небагатьох справжніх «трудяг» – довгожителів, що протрималися на озброєнні півстоліття.

Щойно з'явився у залі «Велика Вітчизняна війна» німецький універсальний кулемет часів Другої світової війни МГ – 34 (Машинен Гевер – механічна рушниця). Цей кулемет, прийнятий на озброєння німецької армії в 1934 році, можна було використовувати як ручний, станковий, зенітний і танковий. Його створили інженери фірми «Рейнметал» під керівництвом Луїса Штанге. Для стрільби з МГ – 34 використовувалися рушничні патрони Маузера 7,92 x 57 з легкою, важкою та спеціальними кулями [8, с. 9]. Автоматика кулемета працювала за рахунок використання енергії віддачі люфи при короткому її ході. Спусковий механізм кулемета дозволяв вести одиночний та безперервний вогонь. Запобіжник від випадкових пострілів розташований з лівого боку руків'я управління вогнем. Набої подавалися завдяки гнучкій металевій стрічці на 50 і 250 патронів. Всього для потреб гітлерівського вермахту протягом 1934 – 1943 рр було випущено близько 150 тис. екземплярів кулемета МГ – 34. Незважаючи на високу пробивну та вбивчу дію кулі кулемета, МГ – 34, через свою велику вагу (із станком і кільцевим прицілом – 33 кг) і чуттєвість до забруднення, був у 1942 – 1943 рр. замінений на удосконалений кулемет МГ – 42, що став прототипом для багатьох сучасних кулеметів армій країн Північно-Атлантичного альянсу. Щодо музейного МГ – 34, то він має деформоване дуло, приклад та центральна частина кожуха відсутні зовсім.

Є в експозиції також трофейна «ракетниця» – німецький 26 мм сигнальний пістолет Вальтер Льюйтпистоле 34 (зразка 1934 року), 1942 року випуску, у хорошому стані (якщо не брати до уваги трохи деформовану люфу). Для стрільби з такого Льюйтпистоле використовувалося 18 різноманітних видів освітлювальних, сигнальних, димових, звукових патронів. Освітлювальний патрон висвітлював ділянку місцевості радіусом не менше 100 метрів. В 1942 році на зміну Льюйтпистоле 34 прийшов новий 26 мм сигнальний пістолет Вальтера Льюйтпистоле 42 (Льюй. П. 42). Німецькі Льюйтпистоле (зразків 1928 і 1934 років) стали прототипами для радянського сигнального пістолету СПШ – 2, конструкції Г. Шпагіна – знаменитого творця автомату ППШ – 41.

До речі, фрагменти ППШ – 41 (пістолет-кулемет Шпагіна зразка 1941 р.) можна побачити в експозиції Вільнянського музею. Мова йде про кожух та частину дискового (бубнового) магазину, розрахованого на 71 пістолетний набій Токарева 7,62 x 25. Справа в тім, що автомат ППШ стріляв пістолетними набоями до пістолета Токарева ТТ зразків 1930 та 1933 років. Два таких патрона також є в експозиції музею.

Патрон Токарева створений на основі 7,63 мм патрону Маузера. Зберігаючи всю оригінальність маузерівського набою, калібр зменшили з 7,63 до 7,62 мм, капсуль замінили на револьверний (наганівський) і збільшили проточку на гільзі для зачіпу викидувача, що забезпечувало надійне виймання гільзи. Змінився і зовнішній вигляд кулі із свинцевим сердечником: головна її частина стала більш довгою у порівнянні із прототипом. Вага кулі патрону Токарева становила 5,52 г. Початкова швидкість кулі – 420 м/с – одна з найбільших серед револьверних та пістолетних швидкостей. Завдяки цьому куля токаревського набою пробивала німецьку солдатську каску навиліт [9, с. 5 – 7].

Крім вогнепальної зброї у Вільнянському музеї можна побачити і кілька зразків короткоклінкової холодної зброї. Насамперед, це рідкісний солдатський бойовий (окопний) ніж, виготовлений з французького багнету (M1886/1893/1916) до гвинтівки Лебеля. Річ у тім, що Перша світова війна на останніх своїх етапах була позиційною. Сутички між солдатами ворогуючих армій відбувалися під час вилазок, переважно в окопах. Під час таких сутічок, коли треба було швидко і тихо «зняти» ворожого вартового, бойовий ніж був незамінним супутником солдата [10, с. 30].

Наступний зразок холодної зброї – це деформований (з переточеним клинком і відсутніми щічками-плашками руків'я) багнет тесачного типу (M1884/1898) до німецької гвинтівки (карабіну) Маузер. Такі багнети застосовувалися у ближньому бою, як в примкнутому до люфи вигляді, так і окремо, у якості бойового ножа. Носили багнет на ремені у спеціальних піхвах. Інші музейні багнети то стандартні голчаті, 4-гранні багнети до «трюхлінійок» Мосіна модифікацій різних років.

Вогнепальна і холодна зброя – це невід'ємні і важливі складові нашої матеріальної культури, котрі відбивають не лише науково-технічний рівень держави, але й являють собою також цінне джерело для вивчення історії та культури українського народу.

Література

1. Добрянський В. Музейні відголоски історії // Дніпровські вогні – 2006. – № 80. – 4 с.
2. Дерябин А., Дзысь И. Гражданская война в России 1917 – 1922. Войска интервентов. – М.: АСТ, 1999. – 48 с., ил.
3. Жук А. Справочник по стрелковому оружию. – М.: Воениздат, 1993. – 735 с, ил.
4. Torecki St. Bron i amunicja strzelecka LWP. – Warszawa, 1985. – 316 s.
5. Федосеев С. История оружия. Снайперские винтовки. – М.: Астрель, 2003. – 189 с., ил.
6. Дорр Р. Армия США. – М.: Эксмо, 2004. – 572 с.
7. Бабак Ф. Пистолеты и револьверы мира. – М. – СПб.: Полигон, 2005. – 640 с.
8. Попенкер М. Штурмовые винтовки мира. – М. – СПб.: Полигон, 2004 – 298 с., ил.
9. Мураховский В., Федосеев С., Оружие пехоты. – М.: Арсенал, 1992. – 390 с.
10. Тарас А. Подготовка разведчика. – Минск: Харвест, 2004. – 608 с.